

Suudi Arabistan. 1925'te kurulan Suudi Arabistan'da eğitim ve öğretim faaliyetleri önceki dönemlerden intikal eden ve düzenli olmayan küttâblarla sınırlıydı. Buralarda okuma yazma, Kur'an-ı Kerim ve aritmetik öğretiliyordu. Bu eğitimin belirli bir süresi olmamakla birlikte cami ve mescidlerle cami avlusunda oluşturulan odalarda en az dört yıl sürmekteydi. Bazı yerlerde dersler "mutavva" denilen evlerde veya hocanın evinin yanındaki bir odada okutulmaktaydı. Ülkenin her köyünde en az bir küttâb bulunuyordu. Bazı yerlerde öğrencilerin sayısı 100'ü geçmekle beraber ortalama yirmi otuz kişi ile sınırlıydı. Kızlar için ayrı küttâblar açılmıştı. Ayrıca mezraalarda göçebe bedevilere hocalar gönderilir, her hoca en az elli öğrenciyi eğitirdi. Hocaların bedevilerin din işlerine nezaret etmek, vaaz ve nasihatte bulunmak, namaz kıldırarak, nikâh kıymak gibi görevleri de vardı. Bu okullardan mezun olup öğrenimlerini sürdürmek isteyenler mescidlerde belirli âlimler tarafından verilen derslere katılırdı. Bir Osmanlı subayı olan Hüseyin Hüsnü'nün verdiği bilgiye göre Necid bölgesinde ileri düzeyde öğretimin yapıldığı Şakrâ ve Riyad'da şeyh veya âlim denilen hocalar ders okutmaktaydı. Bu öğretim genellikle tefsir, hadis, fıkıh, akaid gibi ilimleri kapsıyordu. Zaman zaman dil bilimleri, tarih, coğrafya, matematik ve astronomi gibi dallarda dersler verilirdi. Yüksek öğrenim niteliğindeki bu halkalardan mezun olan öğrenciler imam-hatiplik, kadılık, nikâh memurluğu gibi görevler üstlenmekteydi. Bir kısmı da civar ülkelere gidip ileri derecede tahsil yaparak

icâzet alırdı. Kral Abdülaziz'in ilk döneminde aynı düzende devam eden bu okullar önemli bir görev üstlendiyse de 1945'ten sonra yerlerini tedricen başka eğitim kurumlarına bıraktılar.

1925'te Mekke'de kurulan Medresetü'l-ümerâ'nın önemli bir boşluğu doldurduğu söylenemez. 1938'de petrolün getirdiği ekonomik canlılıkla çağdaş eğitime geçilen Suudi Arabistan'da ilk defa 1944 yılında Tâif'te orta öğretim seviyesinde beş yıl süreli Dârü't-tevhîd kuruldu. Kral Abdülaziz valilere gönderdiği genelgede okul yaşına gelen çocukların bu okulda okutulmasını tavsiye etti. Abdülaziz'in çağdaş eğitime verdiği önemin bir göstergesi de 1944'te Suudi Arabistan Maarif Bakanlığı'nın nüvesini oluşturan Maarif Müdürlüğü'nü kurdurmasıdır. 1927'de yürürlüğe giren Suud Maarif Meclisi Kanunu'nun ilk maddesi tevhîd-i tedrisatla ilgilidir. Bu kanunla özel öğretim yapan okullar devletin nezareti altına alındı. 1948'de çıkan bir kanunla özel öğretim kurumlarına devletin maddî destek sağlamasının yolu açıldı. Tevhîd-i tedrisatın en önemli sebebi, devlet okullarıyla özel nitelikli okulların Maarif Müdürlüğü'nün denetimine tâbi tutulması ihtiyacıydı. Kanunla ayrıca öğretmenlerin yeterli bilgi birikimi kazandıklarını gösteren bir diplomaya sahip olmaları istenmiştir.

Riyad'da ilk özel okul 1931'de Kral Abdülaziz Sarayı'nın yanında açılan Medresetü'l-ümerâ'dır. İki yıl sonra Prens Abdullah b. Abdurrahman'ın çocukları için kurduğu Medresetü'l-ebnâ ile Muhammed

es-Sinârî'nin 1938'de kurduğu Medresetü's-Sinârî açıldı. Bunu 1940 yılında Prens Suûd b. Abdülaziz'in Encâl adını verdiği prenslere ait okul takip etti. 1943'te Medresetü'l-eytâm kuruldu. Mısır ziyaretinden dönen Kral Abdülaziz'in hâtırasına Riyad halkı tarafından açılan el-Medresetü't-tiz-kâriyye el-ehliyye 1945'te hizmete girdi. Bu arada Arabistan'ın ortasında yer alan Necid ve Kasım bölgelerinin çeşitli şehirlerinde benzer özel okullar açıldı. Doğuda ise ilk özel okul el-Medresetü'n-necâh el-ehliyye adıyla Ahsâlî tüccar Hamed en-Nuaym tarafından 1924'te kuruldu.

1932'de ülkenin adı Suudi Arabistan Krallığı olunca Maarif Müdürlüğü ülkenin tamamındaki eğitim ve öğretimden sorumlu devlet kuruluşu halini aldı; bu kararla birlikte öğrencilerin masrafları da devlet tarafından karşılanmaya başlandı. Suudi Arabistan'da ilk devlet okulu yine Mekke'de 1927 yılında açıldı (Kral Abdülaziz ismine nisbetle Azîziye Okulu). 1952'de Maarif Müdürlüğü tarafından ülkede açılan ilkokul sayısı 306'ya ulaştı, öğrenci sayısı da 39.920'yi buldu. Üç yılı hazırlık, dört yılı ilkokul olan bu okullarda 1472 öğretmen görev yapıyordu. Bu tarihe kadar on lise açıldı, lise seviyesinde bir de enstitü kuruldu. Bu on bir okulda okuyan öğrenci sayısı 1650, öğretmen sayısı 175 idi. Bunun yanında Cidde'de bir meslek lisesi ve İngilizce eğitim veren üç akşam lisesi açıldı. Aynı dönemde yüksek öğretim veren kurumlar olarak sadece Mekke'de bir Şeriat Fakültesi ile bir Eğitim Enstitüsü bulunuyordu.

1953'te ölen Kral Abdülaziz'in son dönemine gelindiğinde ülkedeki okul sayısı 326'ya, öğrenci sayısı 49.740'a ulaşmıştı. On bir lise istisna edilirse açılan okulların tamamı ilköğretim kurumlarıydı. Dört yıl süreli liseler ilk defa 1926'da Mekke ve Medine'de açıldı. 1944'te yapılan bir düzenlemeyle liselerde öğretim süresi altı yıla çıkarıldı. 1953'te sayısı ona ulaşan bu okulların yanı sıra birçok meslek lisesi kuruldu. 1953'te yönetime gelen Kral Suûd, Maarif Müdürlüğü'nü bakanlığa dönüştürdü; eğitim ve öğretimde önemli adımlar atıldı. Üç yıl olan hazırlık okulu ve dört yıl olan ilkokullar birleştirilerek altı yıllık okul haline getirildi, ayrıca ilk defa üç yıl süreli ortaokullar açıldı, lise öğretimi de üç yıl olarak düzenlendi. Suudi Arabistan Eğitim Öğretim Bakanlığı'nın 2006-2007 verilerine göre ülkedeki ilk ve ortaokullarda eğitim gören kız ve erkek öğrenci sayısı 4.812.503'tür. Bunların 4.312.000'i devlet okullarında, 305.500'ü özel okullarda okumakta-

Medine İslâm Üniversitesi'nden bir görünüş

dır. Aynı dönemde engelliler için ülke genelinde 345 okul faaliyet göstermekte, bunlarda 7107 öğrenci, 2238 öğretmen bulunmaktaydı. İlk ve orta öğretimde kız ve erkek öğrenciler ayrı okullarda eğitim görürken tıp, mühendislik gibi uygulamalı yüksek öğretim kurumlarında karma, dinî ve sosyal bilimlerde ise ayrı ortamlarda eğitim uygulanmaktadır.

Temel eğitim ve orta öğretim kurumlarının müfredat programları dinî-edebî bilimler ve tabii bilimler olarak ikiye ayrılır. İlkinde ilkökul birinci sınıftan lise son sınıfına kadar okutulmakta olan Kur'an-ı Kerim ve tecvid, akaid, fıkıh ve İslâm tarihi derslerinin yanı sıra sarf-nahiv ve edebiyat yer almaktadır. Tabii bilimlerden matematik, fizik, kimya, biyoloji, jeoloji gibi dersler okutulmaktadır. Son yıllarda lise ikinci sınıftan itibaren öğretim edebî ve ilmi olarak iki bölüme ayrıldı. Edebî bölümde ağırlık dinî ve edebî derslerdedir, ilmi bölümlerde ise bütün dinî dersler okutulmakla beraber ağırlık tabii bilimlere verilmektedir. Çağdaş eğitime geçme çabasında olan Suudi yönetimi, göçebe kültürünün hâkim olduğu toplumu uygarlık ve çağdaşlık seviyesine çıkarabilmek için geniş maddî kaynaklar seferber etmekte, okul binalarını en gelişmiş araç gereçlerle donatmaktadır.

Suudi Arabistan'ın eğitim ve öğretim politikasını düzenleyen yasanın birçok maddesinde çağdaş eğitime vurgu yapılarak bilim ve teknolojinin, kültür ve çağdaş eğitimin ülkede yaygınlık kazanması için bütün maddî imkânların seferber edilmesi öngörülmekle beraber temelde eğitim anlayışı ve modellerinin gerçek İslâm prensipleri diye kabul edilen ilkelere göre düzen-

lendiği söylenebilir. Suudi Arabistan'da yüksek öğretimin çekirdeğini ilk defa 1949 yılında Mekke'de on dört öğrenciyle eğitime başlayan Şeriat Fakültesi oluşturur. 1953'te Riyad'da kurulan Şeriat Fakültesi, Câmîatü'l-İlmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmîyye'nin (1974) esasını teşkil eder. 2007 yılı istatistiklerine göre Suudi Arabistan'da bulunan yirmi devlet üniversitesinde pek çok fakülte ve araştırma merkezi yer almaktadır. Aralarında Câmîatü'l-Melik Suûd (Riyad), el-Câmîatü'l-İslâmîyye (Medine) ve Câmîatü'ümmi'l-Kurân'da (Mekke) bulunduğu bu üniversitelerin yanı sıra 2007'de Yüksek Öğretim Bakanlığı'na bağlanan ülkenin çeşitli bölgelerindeki on sekiz erkek eğitim enstitüsünden bugüne kadar 70.000 öğretmen mezun oldu. Kızlara ait üniversiteye bağlı 102 eğitim enstitüsü, Sağlık Bakanlığı'na bağlı kırk bir sağlık lisesi ve Çalışma Bakanlığı'na bağlı yirmi sekiz teknik fakülte ile daha birçok fakülte ve enstitünün varlığı ülkedeki yüksek öğretimin dikkat çekici bir gelişme kazandığını göstermektedir. Yine Yüksek Öğretim Bakanlığı'nın nezareti altında özel üniversitelerden 2000 yılında kurulan Prens Sultan Vakıf Üniversitesi, 2003'te açılan Açık Arap Üniversitesi ve 2007 yılında kurulan Prens Muhammed b. Fehd Üniversitesi yanında Arabistan'ın büyük şehirlerindeki on dört özel fakülte çeşitli teknik ve sağlık bilimleri ile ülkenin eğitim ve öğretimine katkı sağlamaktadır. Yüksek Öğretim Bakanlığı'na bağlı olmayan sağlık, meslek ve askerlikle ilgili fakülte ve üniversiteler de mevcuttur. Bunların başında 2004 yılında üniversite seviyesine çıkarılan Prens Nâîf Arap Güvenlik Bilimleri Üniversitesi gelir. Kuruluşu 1979 yılına uzanan Arap Güvenlik Bilimleri Merkezi de kayda değer bir eğitim kurumu. Suudi Arabistan'da eğitim ve öğretimin temelini Kur'an-ı Kerim ve hadisle Selef âlimlerinin görüşlerinden esinlenen İslâm prensipleri, İslâmî ahkâm ve Arap edebiyatı oluşturur. Bunun yanında modern sosyal ve tabii bilimlerin bütün dalları zaman içinde geliştirilen müfredat programlarında yer almıştır. Ülkede okuma yazma bilenlerin oranı % 90 civarındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Ahmed Abdülhâdî, *Te'âvürü't-ta'lim fi'l-memleketi'l-'Arabiyyeti's-Su'ûdiyye min 'ah-di'l-Melik 'Abdil'aziz hâtte'l-ân*, Kahire 1983; *Te'âvürü't-ta'lim fi'l-memleketi'l-'Arabiyyeti's-Su'ûdiyye: 1981-1983*, Riyad 1984; *Educational Statistics in the Kingdom of Saudi Arabia: 1983-84*, Riyad 1984; Hamed İbrâhîm Sellûm, *Târîhu'l-hareketi't-ta'limiyye fi'l-memleketi'l-'Arabiyyeti's-Su'ûdiyye: Te'âvürü't-ta'lim*, Riyad 1987; *Siyâsetü't-ta'lim fi'l-memleketi'l-'Ara-*

biyyeti's-Su'ûdiyye, Riyad 1995; *Mevsû'atü't-târîhi't-ta'lim memleketi'l-'Arabiyyeti's-Su'ûdiyye fi mi'eti 'âm*, Riyad 1999; Muhammed b. Abdullah es-Selmân, *et-Ta'lim fi 'ah-di'l-Melik 'Abdil'aziz*, Riyad 1419/1999; *İhşâ'atü't-ta'limi'l-'âlî fi'l-memleketi'l-'Arabiyyeti's-Su'ûdiyye*, Riyad 2006; *Takrîr ihşâ'i mücezz 'an ta'limi'l-benîn ve'l-benât bi'l-memleke li'l-'âmi'd-dirâsi 1426-1427 H*, Riyad 2007; *et-Ta'limü'l-'âlî fi'l-memleketi'l-'Arabiyyeti's-Su'ûdiyye takrîr mücezz*, Riyad 2008.

SÜHEYL SAPAN

Cezayir. Cezayir'de İslâmiyet'in yayılma-ya başladığı VII. yüzyılın ikinci yarısından XVI. yüzyıla kadar eğitim ve öğretim genellikle büyük şehirlerdeki camilerde yapılmaktaydı. Ancak Fas'taki Karaviyyîn, Tunus'taki Zeytûne ve Mısır'daki Ezher'e benzeyen büyük eğitim müesseseleri Cezayir'de yoktu. Camilerde verilen temel eğitimden sonra öğrenciler hocaları tarafından daha ziyade Tilimsân, Bicâye ve Tâhert gibi şehirlere yönlendiriliyordu. Ülkede en etkili eğitim kurumları ribâtlardı. Bunların ilki Murâbıtlar döneminde hânedanın önderlerinden Abdullah b. Yâsîn tarafından Senegal nehri üzerindeki bir adada kurulmuştu. İçlerinde mektep, cami ve askerî ocak gibi farklı müesseseleri barındıran ribâtlar müslüman toplumun pek çok ihtiyacını karşılamaktaydı. Buralarda müslümanlar hem cihada hazırlanıyor hem öğrenim görüyordu. Dinî bilgilerin ve kültürün yaygınlaştırılmasında etkili olan bu kurumlar, Endülüs'te Gırnata'nın düşmesinin ardından İspanyollar'ın Kuzey Afrika'da bazı sahil şehirlerini istilâ ettiği XVI. yüzyıl başlarına kadar her iki temel işlevini sürdürdü. Ancak ribâtlar ulemâ neslinin azalmasıyla önemini yitirdi ve giderek bazı hurafelerin öğretildiği mekânlara dönüştü.

Murâbıtlar'dan sonra Kuzey Afrika'yı ikinci defa tek bir idare altında toplamayı başaran Muvahhidler çoğu camilerin yanında yer alan medreseler açtılar. Ancak Cezayir'de eğitim ve öğretim amaçlı kurumların açılması Osmanlı idaresiyle başladı. Daha önce eğitime ayrılan müstakil mekânların bulunmaması toplumun eğitilmesinde zâviyelerin etkili olmasına yol açmıştı. Özellikle köylerde ve kırsal kesimlerde zâviye dışında eğitim ve ibadet mekânları yoktu (Sî Yûsuf Muhammed, sy. 3 [1980], s. 193). Murâbıtlar devrindeki ribâtlar gibi zâviyeler de tasavvufî, ilmi ve askerî eğitimin bir arada yapıldığı yerlerdi. Osmanlı döneminin sonuna doğru çok amaçlı zâviyelerin sayısı arttı. Meselâ Tilimsân'da otuz, Kostantîne'de on altı, Berberî kabilelerin bölgelerinde elli zâviye vardı (Ebû'l-Kâsım

Medine Üniversitesi'nin yerleşim planı

